

İSLAMKÖY'DEN İSTANBUL'A

Murat ARSLAN*

ÖZ

Modern Türkiye ile hemen hemen aynı yaşta olan Süleyman Demirel yeni kurulmuş cumhuriyetin imkanlarıyla ortaya çıkmış bir neslin de ilk üyelerindedir. Kendisinin yetiştiği çevre ve koşulları anlamak hem kişiliğinin oluşumu hem de bir dönemin zihniyeti hakkında fikir sahibi olma hususunda da büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede söz konusu makalenin amacı da Süleyman Demirel'in hayatının İslamköy'den İstanbul'a uzanan ilk dönemini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Demirel, Biyografi, Taşra, Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim, İTÜ

Dünya siyasetinde iz bırakmış birçok liderin buldukları dönemlerle özdeşleştirilmesi kaçınılmazdır. Enver Paşa Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş ve çöküş yıllarını hatırlatırken, Ronald Reagan seksenli yılların komünizm savaşıdır. Benzer durum cumhuriyet sonrası Türk siyasal hayatı için de geçerlidir. Adnan Menderes ismi Demokrat Parti dönemiyle özdeşleşmişken, Turgut Özal Anavatan Partisi ve seksenli yılları hatırlatır. Söz konusu duruma istisna teşkil edebilecek en önemli örnek ise kuşkusuz Süleyman Demirel olacaktır. Cumhurbaşkanlığının yanı sıra yedi kez başbakanlık, sayısız koalisyon, iki askeri müdahale deneyimine sahip olan Demirel, 27 Mayıs'tan 2000'li yıllara kadar olan 40 yıllık süreçte siyasetin en tepesindeki isimlerden biri olmuştur. Yetiştirdiği çevre itibarıyla İsmet İnönü, Adnan Menderes, Celal Bayar ve Bülent Ecevit gibi isimlerle arasında ciddi farklılıklar olan Demirel, cumhuriyet sonrası Türk siyasal hayatı söz konusu olduğunda incelenmesi gereken en önemli figürlerden biridir. Modern Türkiye ile hemen hemen aynı yaşta olmasının yanı sıra yeni kurulmuş cumhuriyetin imkanlarıyla ortaya çıkmış bir neslin ilk üyelerindedir. Kendisinin yetiştiği çevre ve koşulları anlamak hem kişiliğinin oluşumu hem de bir dönemin zihniyeti hakkında fikir sahibi olma hususunda da büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede söz konusu makalenin amacı da Süleyman Demirel'in hayatının İslamköy'den İstanbul'a uzanan ilk dönemini incelemektir.

Süleyman Demirel'in hikayesi Isparta'ya bağlı İslamköy'de başlar. 1908 yılına kadar Atabey'in bir mahallesi olan İslamköy, Isparta'nın diğer köylerinden çok da farklı değildir. İlk olarak Anadolu Selçukluları tarafından fethedilen Atabey sonraki dönemde Hamitoğulları hakimiyetine girmiş, 13. yüzyılda da I. Murat tarafından satın alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Isparta çevresi Selçuklular, Hamitoğulları ve Osmanlı dönemlerinin tamamında önemini korumuştur. Şehirdeki sayısız medresenin yanı sıra İslamköy'ün bağlı olduğu Atabey ilçesinde Ertokuş Bey tarafından yaptırılan Atabey Medresesi de bölgenin kültürel anlamdaki önemini bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Süleyman Demirel'in "Biz doğup büyüdüğümüz beldeye ne zaman gelmişiz, kesinlikle bilmeyiz. Ancak etrafımıza baktığımız zaman Anadolu medeniyetlerinin bütün izlerini görürüz. Grek, Roma, arkasından Türk-İslam medeniyetinin bütün eserleri buradadır. Bizim doğup büyüdüğümüz bölgede Ertokuş Bey'in vurduğu mühür, hala itibarını muhafaza eder." (Turgut, 1992, s. 33) sözleri de bölge halkının geçmişi içselleştirmesine örnek teşkil etmektedir. Bütün bu birikime rağmen İslamköy imkansızlıklar açısından Anadolu'nun diğer bölgelerinden daha farklı değildir. Demirel de

* Yeditepe Üniversitesi Doktora Öğrencisi

Nimet Arzık'a verdiği mülakatta sarf ettiği “İslamköy, Türkiye'nin ne en zengin, ne en fakir köyüydü.” (Arzık, 1985, s. 26) sözleri de dönemin Anadolu köyleri hakkında fikir vermesi açısından önem taşır. Çöken imparatorluk ve sonrasında yaşanan savaşlar sonucunda yöre halkı ağır bir yokluk içerisine düşmüştür.

Süleyman Demirel, tam da bu imkansızlıkların göbeğinde, cumhuriyetin ilanından yaklaşık bir yıl sonra, 1 Kasım 1924'te Isparta'nın Atabey ilçesine bağlı İslamköy'de dünyaya gelir. Babası Yahya Çavuş ve annesi Ümmühan Hanım ikinci çocuklarına, belki de bölgenin ileri gelenlerinden Osmanlı mebusu ve tarihçi Böcüzade Süleyman Sami'den esinlenerek Süleyman Sami ismini verir. Ailenin Gündoğdu olan soyadı daha sonra demirci ustası üvey dededen kaynaklanarak ‘Demirel’ olarak değiştirilecektir. (Turgut, 1992, s. 31) Köy nüfusunun geri kalanı gibi, Gündoğdu ailesi de geçimini çiftçilik yaparak sağlamaktadır. On yılını askerde geçirmesiyle dolayısıyla oradaki rütbesi lakabı olan Yahya Çavuş ve Ümmühan Hanım'ın mesaisinin büyük kısmı hayvancılık ve afyon ticaretine ayrılmıştır. Zira çocukları Afife, Süleyman, Şevket ve Hacı Ali'yi yokluk çekmeden hayata kazandırmak istemektedirler. (Turgut, 1987, s. 16) Çocuklar da yaşları büyüdükçe ev işlerinde ailelerine destek olmaya başlamışlardır. Süleyman Demirel'e basın tarafından takılan Çoban Sülü lakabının da bu yıllardan kalmış olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat sonraki dönemlerde “*Canım çoban dediysek öyle el kapılarında değil ya...*” diyerek düzeltme ihtiyacı da hissedecektir. (Fincancıoğlu, 2000, s. 68)

Köydeki çocukların büyük kısmı gibi Süleyman da erken yaşta Kuran okumayı öğrenir. Zaten 1800 nüfuslu köyün içerisinde yüz hafız vardır. Diğer yandan dede Hafız Süleyman Hıdırbey Camii'nde yaklaşık 30 yıl imamlık yapmıştır. (Fincancıoğlu, 2000, s. 68) Diğer bir deyişle Süleyman Demirel'in din eğitimi modern eğitimden çok daha önce evde başlamıştır. Kendisi de sonraları verdiği bir demeçte “*Çocukluğumun hatıraları arasında her sabah namazdan sonraki Kuran sesleri vardır. Babam iyi bir inanç sahibi idi. Nennem Şehriban Hatun; bizlerin ve ailemizin manevi eğitiminde çok şeyler öğretti.*” diyerek ailesi içerisinde dine verilen öneme değinmiştir. (Turgut, 1987, s. 18) Diğer yandan 1930'ların Isparta'sı önemli bir din adamını konuk etmektedir. Bediüzzaman Said-i Nursi sürgün dolayısıyla Barla'da zorunlu ikamettedir. Süleyman Demirel kendisiyle çocukluk yıllarında hiç karşılaşmamış olmasına rağmen babası ve yakınlarının Bediüzzaman ile alakaları olduğunu ve pek çok kere görüştiklerini söylemiştir. (Güleçyüz, 1991, s. 161) Zaten kendisi de o dönem Said-i Nursi'nin öğrencisi olan Hafız Ali'den ders alarak dini bilgisini iletmiştir. Yıllar sonra bir mülakatta, Süleyman Demirel de bu konuya değinecek “*Rahmetli Hafız Ali bizim köylümüzdür. Çok müstesna bir zattı. Masum, terbiyeli, iyilik timsali ve güzel bir insandı.*” demiştir. (Güleçyüz, 1991, s. 163) Bu noktada Hafız Ali Ergün'ün 1943 yılında Denizli'de tevkif edilip sonrasında hapisnede vefat ettiğini de belirtmek gerekir.

Aile içerisinde sağlam bir dini eğitim alan Süleyman Demirel'in Cumhuriyet'in modern eğitimi ile tanışması 1930 yılında olmuştur. Altı ahır, üstü okul olarak kullanılan bir kerpiç binada yerleşik İslamköy ilkokuluna kaydolan Süleyman Demirel, ilkokul yıllarını “*... öğretmenlerim sadece yazıyı, hesabı, coğrafyayı değil, Türk milletine mensup olmanın şuurunu, gururunu, iyi insan, iyi vatandaş olmanın gereğini de bize öğrettiler.*” sözleriyle anlatmıştır. Gerçekten de 1930'lu yıllar Ankara'nın Anadolu köylerine ulaşmakta zorluk yaşadığı yıllardır. Zira şehirlerden gelen idealist öğretmenler karşılarında yıkık dökük okulları ve asık yüzlü köylüleri görünce tam anlamıyla bir şok yaşamışlardır. (Ahmad, 2006, s. 102) Diğer bir deyişle şehirle kır arasında büyük bir uçurum söz konusuydu ve köylü ancak kendisinin anlayabileceği bir dille konuşabilen yerel din adamlarının etkisi altındaydı. (Ahmad, 2006, s. 103) Çevrenin getirdiği tüm bu olumsuzluklara rağmen, Demirel ilkokul yıllarında derslerdeki başarısıyla sınıfındaki öğrenciler arasında sıvırmayı başarmakla kalmamış, aynı zamanda okulda öğrendiklerini günlük hayatında da kullanmaya başlamıştır.

O yıllarda İslamköy'ün halk odasına gelen tek gazete olan Ulus, yerel halk tarafından anlaşılmakta zorlanmaktadır. Demirel'in "*Çocukken Şevki Dayı'ya gazete okurdum... Ulus... Ulus'un dilinden değil, onun anlayacağı dilden. O zamandan beri halkın anlayacağı şekilde konuşmaya hazırlıklıyım.*" (Kazdağlı, 1999, s. 11) sözleri de cumhuriyetin ilk yıllarındaki Ankara-köy kopukluğunu göstermeye yeterlidir.

Oğlunun okuldaki başarısını gören Yahya Çavuş ortaokula devam etmesi için onu Isparta'ya göndermeye karar verir. 1935 yılı itibariyle, Süleyman Sami yıllar boyunca uzaktan ışıklarını seyrettiği şehre böylece varır. Isparta Ortaokulu'nda milli eğitimin eşitlikçi sistemine tezat oluşturacak şekilde öğrenciler üç farklı gruba ayrılmıştır. A grubu memur çocuklarına ayrılmışken, B grubunda esnaf ve orta halli ailelerin çocukları yer almaktadır. Süleyman Sami ise köylü çocuklarından oluşan C grubuna kaydedilir. Yine de yıllar sonra verdiği bir mülakatta hiçbir zaman köylülükten dolayı komplekse kapılmadığını söyleyecektir. (Turgut, 2014, s. 17) Zaten çalışkanlığıyla okuldaki öğretmenlerinin dikkatini çekmesi de çok sürmeyecektir. Bu noktada genç Süleyman Demirel'in gelişiminde dönemin okul müdürü Hilmi Dilmen'den de bahsetmek gerekir. Erken cumhuriyetin idealist eğitimci tipine uygun bir portre çizen Dilmen öğrencisindeki potansiyeli fark ederek destek olmuş, gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. Isparta Ortaokulu'nda geçen iki yılın ardından parasız yatılı sınavlarını kazanan Süleyman Demirel önce bir yılını geçireceği Muğla'ya, sonrasında ise lise eğitimini sürdürmek için Afyon Lisesi'ne kaydolar. Dönemin Afyon Lisesi gerek öğrencilere sağlanan imkanlar gerekse eğitim kalitesi olarak muadillerinden daha ileridedir. Isparta'da olduğu gibi burada da A, B ve C grupları vardır fakat bu sefer söz konusu ayrım tercih edilen yabancı dile göredir. İlk iki grup söz konusu dönemde daha revaçta olan Fransızca'yı seçerken, Demirel'in tercihi İngilizce'den yana olmuştur. Afyon Lisesi'nin genç Süleyman'ın hayatına getirdiği bir diğer yenilik ise kadın öğretmenlerin varlığı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla erkeklerin büyük kısmının askere alınmasıyla diğer birçok alanda olduğu gibi eğitimde de kadınların görünürlüğü artmıştır. Afyon Lisesi'ndeki İngilizce öğretmeni de İzmirli bir aileden gelen, Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim almış, sonrasında ülkesine dönerek genç nesiller yetiştirmeyi tercih etmiş Leman Hanım'dır. (Arzık, 1985, s. 52) Bu çerçevede sadece İngilizce öğretmekle kalmayarak onların da Batı ile tanışmalarına vesile olmuştur. Bu noktada Leman Hanım'ın temsil ettiği dünya genç Süleyman Demirel'inkinden tamamıyla farklı olduğunu söylemek mümkündür. (Kazdağlı, 1999, s. 70) İlkokul ve ortaokul yıllarındaki başarısını lisede de sürdüren Süleyman Demirel 1941'de mezuniyete hak kazanır. 1940'ların Türkiye'sinde en üst seviyedeki öğrencilerin seçimi çoğunlukla tıp veya mühendislikten yana olmaktadır. Demirel'in ikinciyi tercih eder ve Mühendis Mektebi'nin sınavlarında 4000 aday içerisinde seçilen 150 kişiden biri olur. (Turgut, 2014, s. 72) Yıllar sonra verdiği bir mülakatta söylediği gibi yanlış kaderin birinci kafenı yırtılmıştır. (Arzık, 1985, s. 53)

Süleyman Demirel'in hayatının ilk dönemi siyasi kariyerinin büyük kısmında sıklıkla kullanacağı geleneksel üslubu kazanmasında önemli rol oynamıştır. Siyasi rakipleri, seçmenleri ve davranışlarını anlamakta zorluk yaşarken, Demirel sadece anlamakla kalmamış, yöresel şivesi ve mütevazı geçmişiyile seçmenine içlerinden biri olduğunu hatırlatmayı başarmıştır. İstanbul yılları ise kendisini hayatı boyunca karşılaştığı problemleri çözmek için kullanacağı analitik düşünce ile tanıştıracaktır.

Süleyman Demirel Gümüşsuyu'ndaki yurda yerleşmesinin ardından zaman kaybetmeden bilim ve teknikle dolu bir ziyafet masası olarak gördüğü İstanbul'dan faydalanmaya hazırdır. (Arzık, 1985, s. 65) Boş zamanlarında şehrin hızlı sosyal hayatına katılmak yerine, İngilizcesini ilerletmek için kayıt parasını kendi harçlığından ödediği Tünel'deki Berlitz Lisan Okulu'na devam eder. Diğer yandan okul hayatı da tıpkı öncekiler gibi başarı ile sürmekte, çalışkanlığı ve parlak zekasıyla arkadaşlarının çözmekte zorlandıkları problemleri

rahatlıkla çözebilmektedir. (Mörel, 2015, s. 91) Hatta üniversite arkadaşlarından Yüksel Erimtan, kendisinin ismini ilk olarak henüz tanışmadıkları dönemde, '*hiç not almaya da her şeyi hafızasında tutabilen bir Süleyman varmış*' şeklinde duyduğunu söylemektedir. (Erimtan, 2015, s. 90) Okulda makine mühendisliği şubesine kaydolan Süleyman Demirel kısa süre sonra inşaat mühendisliğine geçiş yapar. Diğer yandan Mühendis Mektebi de 1944 yılında üniversite reformu kapsamında İstanbul Teknik Üniversitesi olarak yeniden yapılandırılır. Bu değişim sonucunda yeni müfredata tabi tutulan Demirel ve arkadaşlarından bir tane fazla ders almaları istenir fakat öğrencilerin bunu reddetmekle kalmayıp boykot yoluna gitmeleri altı ay geç mezun olmalarına sebep olur.

İstanbul yıllarının Süleyman Demirel'in hayatına bir diğer katkısı da karşılaştığı yeni arkadaş çevresi olmuştur. Zira ülkenin diğer prestijli okulları gibi İTÜ de zamanla parlak beyinlerin bir araya geldiği bir merkeze dönüşmüştür. İlerleyen dönemde Türk siyasal hayatının önemli figürleri olarak öne çıkacak Necmettin Erbakan, Turgut Özal, Recai Kutan gibi isimler yakın dönemlerde aynı çatı altında bulunmuşlardır. Turgut Özal sonraları verdiği bir mülakatta Gümüşsuyu kampüsündeki bir kulübeyi mescit haline getirerek namaz kıldıklarını ve Necmettin Erbakan ile tanışıklarının o döneme denk geldiğini söylemiştir. (Özdemir, 2014, s. 34) Her ne kadar Özal'ın telaffuz ettiği isimler arasında yer almasa da Süleyman Demirel'in de o dönemde mescide devam ettiği bilinmektedir. Üstelik çocukluğundan beri sahip olduğu geleneksel din bilgisi sayesinde söz konusu çevreye kolaylıkla uyum sağladığını söylemek de mümkündür. Celal Kazdağlı'ya göre Demirel'in üniversite yıllarında irtibatla olduğu diğer bir grup da Nihal Atsız etkisindeki milliyetçi ve Türkçü çevreler olmuştur. (Kazdağlı, 1999, s. 102) Bu noktada dikkat çekici olan ise Süleyman Demirel'in her iki grupta da iyi ilişkiler kurmasına rağmen aidiyet anlamında hiçbirine dahil olmamasıdır.

Süleyman Demirel İTÜ'den 1949 yılında mezun olduğunda hayatının ilk döneminde edinmiş olduğu geleneksel eğitimi batı tarzı analitik düşünceyle harmanlayarak kendini geliştirmiş durumdadır. Diğer yandan dışarıda karşılaşacağı dünya da üniversiteye ilk adımını attığı sekiz yıl öncekinden farklıdır. İkinci Dünya Savaşı yerini Soğuk Savaş'a bırakmış, Türkiye de yeni konjonktürden kaçınılmaz olarak etkilenmiştir. 1946 yılında çok partili hayata geçilmiş, Demokrat Parti kurulmuş, Türkiye Batı bloğuyla yakınlaşmıştır. Sonraki yıllar Demokrat Parti'nin zaferiyle birlikte Süleyman Demirel'in önce başarılı bir bürokrat sonrasında da bir siyasi figür olarak yükselişine şahitlik edecektir.

KAYNAKÇA

- AHMAD, F. (2006). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ARZIK, N. (1985). *Demirel'in İçi-Dışı*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- ERIMTAN, Y. (2015, Ekim-Aralık). Demirel'i Anlatıyorlar. *İTÜ Vakfı Dergisi*, p. 90.
- FİNCANCIOĞLU, Y. (2000). *Süleyman Demirel: Demokrasinin Duraklama Yılları*. Ankara: Büke Yayınları.
- GÜLEÇYÜZ, K. (1991). *Süleyman Demirel: İslam, Demokrasi, Laiklik*. İstanbul: Yeni Asya Gazetesi Neşriyatı.
- KAZDAĞLI, C. (1999). *Demirel'in Liderlik sırları*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- MÖREL, O. (2015, Ekim-Aralık). Demirel'i Anlatıyorlar. *İTÜ Vakfı Dergisi* (70), p. 91.
- ÖZDEMİR, H. (2014). *Turgut Özal*. İstanbul: Doğan Kitap.

TURGUT, H. (2014). *Büyük Türkiye'nin Hikayesi*. İstanbul: ABC Medya Ajansı.

TURGUT, H. (1992). *Demirel'in Dünyası*. İstanbul: ABC Ajansı Yayınları.

TURGUT, H. (1987). *Güniz Sokağı*. İstanbul.